

FİLİBE SERGİSİ

MAHİR AYDIN

Bulgarlar, 1877/78 Osmanlı Rus Harbi'nin sonunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile "Büyük Bulgaristan" idealine kavuştular. Fakat bu ideal, diğer Balkan milletlerinin sahip oldukları coğrafyaya nazaran büyük bir sahayı ihtiva ettiği için uzun sürmedi ve Bulgaristan Prenslığı, Berlin Antlaşması'na göre, Makedonya ve Şarkî Rumeli Vilayeti'ni dışarıda bırakarak, Balkan Dağları ile Tuna Nehri arasına sıkıştı. Her şeye rağmen, Berlin'de siyasî hüviyetleri tescil olunan Bulgarlar, "Ayastefanos Bulgaristanı"nın sınırlarına yeniden ulaşabilmek için, yoğun bir çaba içerisine girdiler ve Avrupa devletlerinin arasındaki siyasî rekabetten de istifade etmek suretiyle, 1885 senesinde Şarkî Rumeli Vilayeti'ni kendi topraklarına katmayı başardılar¹. Bu gelişmeden sonra, bir taraftan dikkatlerini Makedonya üzerinde yoğunlaştırırken, diğer taraftan, gittikçe artan bir şekilde, siyasî ve iktisadî faaliyetlerde bulundular. Bu çalışmada, Bulgarların, iktisadî bakımdan giriştikleri bu türlü teşebbüslere bir misal olmak üzere, 1892 senesinde Filibe'de tertipledikleri "Ziraat ve Sanayi Sergisi" hakkında bilgi vermek istiyoruz².

3 Ağustos 1887 tarihinde kurulan Stefan Nikolof Stanbulof hükûmeti ile birlikte Bulgaristan'da, ticaret ve sanayii yaygınlaştırmak, ahalinin iktisadî hayata iştirakini sağlamak, genellikle zengin toprak sahiplerinin kontrolünde bulunan ekonomiyi canlandırmak ve böylece, maddî refah seviyesini yükseltmek bakımından, yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde, Bulgaristan'ın sahip olduğu tarım, sanayi ve yerli malların durumunu tespit etmek ve memleket sathında yaygınlaşmasını sağlayabilmek için, I.E. Geşof'un fikri ve M. Görgiyef'in teşviki ile 1892 Ağustosunda Filibe'de bir sergi düzenlenmesi kararlaştırılmıştır³.

¹ Bu konuda teferruatlı malumat için bk. Mahir Aydın, *Şarkî Rumeli Vilayeti*, Ankara 1992.

² Osmanlı topraklarında açılan ilk sergi, 1863 İstanbul Sergisi'dir. Milletlerarası yabancı sergiler olarak da, I. Londra (1851), New York (1853), I. Paris (1855), II. Londra (1862), II. Paris (1867) sergilerini görüyoruz. Bu konuda daha teferruatlı malumat için bk. Rifat Önsoy, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umûmi-i Osmani" (1863 İstanbul Sergisi), *Belleten* (1984), XLVIII/198, s. 195-235.

³ Dobrin D. Miçev; "Birinci Bulgar Tarım ve Sanayi Sergisi ve Tarım-Sanayi Panayırını, Filibe 1892", *Istoriceski Pregled* 11 (1955), c. V, s. 62.

Bu maksatla, önce Maliye Müdürü⁴ G. Naçoviç'in başkanlığında olan M. Görgiyef, V. Atanasof, H. Fetvaciyef gibi, Bulgaristan'ın iktisadi hayatında söz sahibi şahıslardan meydana gelen, dokuz kişilik bir komisyon kurulmuştur. Gerekli hazırlıkları tespit etmek düşüncesiyle Sofya'da bir toplantı yapan bu komisyon, âzâlarından bir kısmını, sergi binasının inşaatı için, diğer kısmını da, sergiye konulacak malzemeyi tespit ve tedârik için, Bulgaristan'ın köy ve kasabalarını dolaşmakla vazifelendirmiştir. Özellikle, serginin idare heyetinde bulunan V. Atanasov, Güney Bulgaristan'ı dolaşarak, halkı, sergiye kaulmaları için teşvik etmiştir⁵. Sofya'da ise, şehrin bütün fabrika sahipleri, sanatkârları ve tüccarları, bir toplantıya davet edilerek, kendilerinden, bu sergiye katılmaları istenmiştir⁶. Böyle geniş muhtevalı bir tertibin zorluğunu hafifletmek ve idare heyetine yardımcı olmak için, her sancak ve kazâda, birer özel komisyon teşkil edilmiştir. Bu komisyonlar, bölgenin mutasarrıf ve kaymakamları başkanlığında, idare meclisi âzâları ile ziraat muallimlerinden meydana gelmiştir. Ayrıca, bir mimar, bir başmühendis ve bir bahçıvan ile çeşitli memurların yer aldığı bir çalışma heyeti de, hazırlık faaliyetlerine iştirak etmiştir⁷.

1892 senesinin Ocak ayında başlanan hafriyat çalışmaları ile metrük bir kabristan, kullanım alanı 86.000 metrekare olan bir sergi sahası haline getirilmiştir. Bu sahanın 16.000 metrekaresi binalardan, 70.000 metrekaresi de bahçe, havuz ve yollardan meydana gelmiştir. İnşa olunan binalar içerisinde, Bulgaristan mallarının teşhirine ayrılanlar başta olmak üzere, iki adet idarehane, birer adet polis ve yangın dairesi, beş adet ahır, makine teşhiri için dört adet sundurma, lokantalar ve hariçten iştirak eden tüccarın emtiasına tahsis olunan mahaller ile birlikte, toplam 52 bina yer almıştır. Ahşaptan yapılan ve herhangi bir mimarî özelliği bulunmayan bu binalar, 50 metrekareden 2.100 metrekareye kadar değişen genişlikte olup, masrafları, Bulgaristan Emâretü tarafından karşılanmıştır. Diğer bir ifade ile, Avrupa'da açılmakta olan sergilerin bir türlü taklidinden ibaret bulunan ve masrafları Bulgar hükûmeti tarafından karşılanan bu binaların en muntazamlarını ise, Viyana

⁴ Bulgar hükûmetinin âzâlarını, bağımsız bir devlet idaresinde olduğu gibi, "nâzır" şeklinde değil de, Osmanlı Devleti'ne bağlı bir prenslik olmasından dolayı, arşiv vesikalarının değerlendirmesi ile, "müdür" olarak adlandırıyoruz.

⁵ Osmanlı Arşivi, *Yıldız Sadaret Hususî (YSH)*, nr. 264/212, lef 3; Dobrin Miçev, *Aynı makale*, s. 58.

⁶ Dobrin Miçev, *Aynı makale*, s. 58.

⁷ *YSH*, nr. 264/212, lef 3.

ve Paris'ten getirtilen bir kaç numûne teşkil etmiştir. Ayrıca, önemli sancaklardan Sofya, Rusçuk ve Varna gibi mahallerin eşyası için müstakil binalar inşa olunurken, masrafları, her bir sancağın kendi bütçesinden karşılanmıştır. Yine, Avusturya -Macaristan ve Çek tüccarına ait binalar bizzat kendileri tarafından inşa edilmekle birlikte, Bulgar hükûmeti, bu konuda 45.000 franklık yardımda bulunmuştur. Fakat, sergiye katılan diğer yabancı ticaret malları için ayrı daireler hazırlanmayıp, bunların, yerli mallar gibi, Bulgaristan tarafından yapılan binalarda ve ücretsiz olarak teşhir edilmeleri kararlaştırılmıştır⁸.

Sergide, hazırlanmış itibariyle kolay ve sade, fiyat bakımından ucuz ve mahallî ihtiyaçlara en elverişli olmak gibi, tercihe şâyân özellikler taşıyan eşyaların sahiplerine, teşvik mükâfatı olarak verilmek üzere, birer diploma ile altın, gümüş ve bronz madalyalar hazırlanmıştır⁹. Hatta, bu konuda tespitlerde bulunabilmek için, bir takdir heyeti kurulmuş ve bu heyet kendi arasında, 4 kalem ve 15 şubeye ayrılmıştır. Heyetin âzâları ise, önemli malî tesislerin müdürleri, muteber tüccar, ziraat ve sanayi erbabı olan, 85 kişiden meydana gelmiştir¹⁰.

Diğer taraftan, sergiye konulan eşyaların taşıma ve diğer ücretleri sahipleri tarafından ödenmiş ise de, nakliyatında belirli bir kolaylık sağlamak maksadıyla, Viyana Demiryolu İdaresi'nden müsaade alınmış ve Rumeli Demiryolları Kumpanyası, bu konuda % 50 nispetinde tenzilat yapmıştır¹¹. Ayrıca, yabancı tüccarın eşyasından gümrük resmi alınmamakla beraber, satılanlarından, makul nispette vergi alınması kararlaştırılmıştır¹².

Serginin açılışına bir kaç gün kala, Prens Ferdinand'ın Rila Manastırı'nı ziyaret ettiği ve Başmüdür Stanbulof'un eşini almak üzere Varna'ya gittiği esnada, serginin açılış merasimine katılmaları istenen kişilere davetiyeler gönderilmeye başlanmıştır¹³. Maliye Müdürü Naçoviç'in imzasını taşıyan ve Filibe Sergisi'nin "Son Altessa le Prince" emriyle tertiplendiğini belirten bu davetiyelerden bir kısmı da, 23 Ağustos 1892 tarihinde, Sadrazam Cevat Paşa

⁸ YSH, nr. 264/212, lef 3.

⁹ Bronz madalyalar, biri 5, diğeri 2 frank ve üçüncüsü de 50 santimlik madeni para ebadında olmak üzere, üç şekilde hazırlanmıştır (Bk. *Sabah Gazetesi*, 10 Ramazan 1309, sayı 943).

¹⁰ YSH, nr. 264/212, lef 3.

¹¹ *Sabah Gazetesi*, 9 Ramazan 1309, sayı 942.

¹² YSH, nr. 264/212, lef 3.

¹³ *Sabah Gazeesi*, 2 Safer 1310, sayı 1070.

ve bazı devlet ricali adına gönderilmiştir¹⁴. Davetiyede, açılışa icabet konusunda bir cevap istendiği halde Bâbîâlî, cevap verilmemesini daha uygun bulmuş ve bunun sebeplerini de, 26 Ağustos 1892 tarihinde Bulgaristan Kapıkethüdası'na¹⁵ bildirmiştir¹⁶.

Osmanlı Devleti'nin bu sergide nasıl ve kimin tarafından temsil edileceği, 1869 senesinde Süveyş Kanalı'nın açılış merasiminde olduğu gibi, hassas bir protokol meselesi haline gelmiştir. Zira, Bulgaristan'ın hukukî bakımdan kendisine bağlı olması ve Osmanlı tüccarının iştiraki münasebetiyle, Bâbîâlî'nin temsil edilmesi gerekmektedir. Fakat serginin açılışında, Bulgaristan prensinin müstakil bir hükümdar gibi hareket etmesi veya merasim sırasında Osmanlı Devleti'nin aleyhinde sözler sarfetmesinden endişe edilmiştir. Bu yüzden mesele, Bâbîâlî'de hassasiyetle görüşülmüş ve Sultan II. Abdülhamid, bir Osmanlı memurunun, gûyâ geçici bir vazife ile Avrupa'ya giderken, Filibe'ye de uğruyormuş intibai ile serginin açılışına katılmasını, 11 Ağustos 1892 tarihinde kararlaştırmıştır¹⁷. Fakat bu karardan, her halde Bulgarları gücendirmemek maksadıyla vazgeçilmiş ve ertesi günü, Ziraat Bankası ve Ziraat İdaresi Umumî Müdürü Cemaleddin Beyefendi ile Ziraat-i Fenniye Heyeti Müdürü Aram Efendi'nin doğrudan doğruya Filibe'ye gönderilmesi uygun bulunmuştur. Daha sonra, iki memurun birden gitmesine gerek olmadığı, bu konuda Cemaleddin Beyefendi'nin gönderilmesinin kâfi geleceği ve Bulgaristan Komiserliği ikinci kâtibi Fethi Bey'in de, Filibe'de kendisine tercümanlık yapmasına karar verilmiştir¹⁸.

Fakat bu defa da, serginin açılışı esnasında Cemaleddin Beyefendi'nin Prens Ferdinand ile "ne yolda mülakat" edebileceği ve ayrıca, açılış konuşmaları yapılırken orada bulunmamasının daha doğru olacağı hususu ortaya çıkmıştır. Bu konuda Bulgaristan Komiserliği Başkâtibi Reşid Bey, gerek

¹⁴ Klişesi Ek 5'de yer alan bu davetiye için bk. *Bulgaristan İrade (Bİ)*, nr. 998, lef 1.

¹⁵ Prenslik idaresine kavuşmasında sonra, Bulgaristan ile Bâbîâlî arasındaki ilişkilerde vasıta olması için iki teşkilat kurulmuştur. Bunlardan biri, Sofya'da bulunan ve Osmanlı memurlarının görev aldıkları "Bulgaristan Komiserliği", diğeri de, İstanbul'da bulunan ve bir Bulgar memurun görevlendirildiği "Bulgaristan Kapıkethüdalığı"dır.

¹⁶ *Bİ*, nr. 998; *YSH*, nr. 263/119.

¹⁷ *Bİ*, nr. 991. Bâbîâlî'nin bu husustaki hassasiyeti, sadece bir "gurur ve istiskal meselesi"nden ibaret değildir. Zira bir taraftan Bulgaristan'ın, sergiye tekaddüm eden günlerde, 2. Filibe ve 5. Ruscuk fırkalarına ait 28.000 ihtiyat askerini, 21 günlük süre için silah altına alması ve diğer taraftan Sırbistan'ın Bulgaristan sınırına askerî yığınak yapması söz konusudur (Bk. *Bİ*, nr. 989; *YSH*, nr. 263/76, lef 2).

¹⁸ *Bİ*, nr. 996; *YSH*, nr. 263/71.

Stambulof ve gerekse Grakof ile ayrı ayrı görüşmüş ve bu görüşmeler sırasında Bulgarlar, Cemaleddin Beyefendi'nin gelişinden dolayı duydukları memnuniyeti belirttikleri gibi, Bâbîâlî'nin bu konudaki endişelerini de gidermeye çalışmışlardır. Mesela Stambulof, Prens tarafından yapılacak konuşmanın, Bulgaristan'daki zirai ve sınaî gelişmelere ait olacağını ve herhangi bir siyasî yönünün bulunmadığını bildirirken, Grakof da, daha inandırıcı olması için, konuşma metninin bir sûretini, Reşid Bey'e göstermiştir¹⁹.

Buna rağmen, hem Bâbîâlî'nin de sergide temsil edilmesi, hem de Bulgarların gücendirilmemesi maksadıyla, Cemaleddin Beyefendi'nin, "bir münasip özür" ile açılışın ertesi günü Filibe'ye gitmesine karar verilmiştir. Memuriyeti gereği Sofya'da bulunduğu halde, Reşid Bey'in de, Cemaleddin Beyefendi ile aynı günde sergiye katılması tespit edilmiştir²⁰. Bu meyanda Osmanlı Bankası da, idare memuru Edward Richard tarafından açılış merasiminde temsil edilmiştir²¹.

Filibe Sergisi'nin açılış tarihi, daha önce 14 Ağustos 1892 olarak kararlaştırıldığı halde, hazırlıkların tamamlanamaması yüzünden, bir süre ertelenmiştir²². Bu arada Bulgarlar, bir müdürler heyetini, serginin resmini ihtiva eden bir mahfaza ile Bulgaristan mamulatundan meydana gelen bazı eşyayı, padişaha takdim etmek üzere, İstanbul'a göndereceklerini komiserlik başkitabetine bildirmişlerdir. Bunun üzerine Bâbîâlî, Bulgarların bu "cemîle"sine bir mukabele olmak maksadıyla, gelecek olan heyetin, "nişan-ı âlî" ile taltif edilmesini kararlaştırmışsa da, Sultan II. Abdülhamid, öncelikle böyle bir hareketin diğer devletler ve özellikle Rusya tarafından nasıl karşılanacağını bilinmesini istemiştir²³. Neticede, Bulgar mebuslarından meydana gelen bir heyet, İstanbul'a gelmiş ve ziyaret süresince çeşitli ihsan ve iltifatlara mazhar olmuştur. Bu teveccüh, Bulgarları ziyadesiyle memnun ettiği içindir ki, Sofya'ya döndüklerinde, komiserhaneye gelerek, memnuniyet ve teşekkürlerini bildirmişlerdir²⁴.

¹⁹ *Bİ*, nr. 999, lef 1.

²⁰ *Bİ*, nr. 999; *YSH*, nr. 263/112; *YSH*, nr. 264/9.

²¹ *Sabah Gazetesi*, 3 Safer 1310, sayı 1071.

²² *YSH*, nr. 263/76, lef 2.

²³ *YSH*, nr. 306/78.

²⁴ *YSH*, nr. 310/89, lef 1.

Hazırlıkları tamamlanan Filibe Sergisi, Prens Ferdinand tarafından, 28 Ağustos 1892 tarihinde ve saat dokuz buçuk sularında açılmıştır²⁵. Açılış merasiminde, önce Maliye Müdürü Naçoviç ve daha sonra Prens Ferdinand, birer konuşma yapmışlardır. Bu konuşmasında Naçoviç, Bulgaristan'ı, sıkıntılı bir döneminde idaresini eline alan, gerekli ıslahatları yaparak memleketin gelişmesine çalışan ve bu serginin düzenlenmesinde büyük gayretler sarfeden Prens Ferdinand'a, Bulgar milleti adına teşekkür etmiştir. Ferdinand da, Bulgaristan'ın kanı ve canı pahasına elde ettiği serbest idareyi iyi kullanmak istediğini, kendisinin de elinden geldiği kadar bu maksat için çalışacağını, 15 sene gibi kısa bir zaman sonra böyle bir sergi düzenlemenin büyük bir başarı sayılmasını, Bulgaristan için yeni ve parlak bir devrin yakın olduğunu belirterek, sergiye katılan milletlere teşekkür etmiştir. Daha sonra, açılışa katılan davetlilerle birlikte, sergide teşhir olunan yerli ve yabancı malların sergilendiği reyollar gezilmiştir. Bu sırada Bulgaristan Hariciye Müdürü, Cemaleddin Beyefendi'nin ne zaman geleceğini, Fethi Bey'den sormuş ve muhtemelen bir gün sonra Filibe'de olacağını öğrenmesi üzerine, infial ve teessürünü belirtmiştir²⁶.

Serginin gezilmesinden sonra, davetlilere öğle yemeği verilmiş ve yemeğin sonunda, Maliye ve Dahiliye müdürleri ile Prens tarafından birer konuşma daha yapılmıştır. Konuşmacılar, bu sergiyi tertiplemenin, Bulgaristan için arzu olunan gelişmelere vesile olacağını, hükûmetçe takip edilen siyasetin doğruluğuna bir delil teşkil ettiğini ve bunun, Bulgarlar için bir iftihar vesilesi olarak değerlendirilmesinin gerektiği üzerinde durmuşlardır. Açılış merasimini takip eden gazete muhabirleri de böyle bir organizasyonun, "küçük bir millet" için büyük bir başarı olduğunu ve Bulgaristan'ın pek çok şeylere lâyık bulunduğunu ifade ettikten sonra, asıl maksadın, Avrupa'

²⁵ Rûmî takvim ile Milâdî takvim arasında, bu dönem için geçerli olan 12 günlük fark dikkate alınmadığı takdirde, yapılan tarih tespitleri baştan yanlıştır. Ayrıca, Sadrazam Cevat Paşa'ya gönderilen davetiyede, serginin açılış tarihi 27 Ağustos 1892 olarak verilmekte ise de (bk. *Bl*, nr. 998, lef 1 veya Ek 5), açılışa bizzat katılan Bulgaristan Komiserliği İkinci Kâtibi Fethi Bey'in, "Filibe'de tertûb edilen Zirâat ve Sınâat Sergisi'nin bu gün zevâli saat dokuz buçuk raddelelerinde Prens Ferdinand tarafından resm-i küşâdının icrâ edildiği..." ifadesi ile başlayan tahriri, Rûmî 16 Ağustos 1308 tarihli yani, Milâdî 28 Ağustos 1892 tarihini taşımaktadır (bk. *SRH*, nr. 264/42, lef 2). Fethi Bey'in tahriri bir sûret şeklinde olmayıp, kendi mührünü taşıdığı için, bu konudaki ki tereddütlerimizi izale ederek, davetiyede yer alan tarihin, önceden tespit edilmiş bir "protokol tarihi" olduğunu ve serginin, 28 Ağustos 1892 tarihinde açıldığını ortaya koymaktadır.

²⁶ *YSH*, nr. 264/42, lef 2.

nın siyasî çevreleri tarafından daha iyi anlaşılacak olduğunu ve bunun da, bu sergi münasebetiyle gerçekleşebileceğini dile getirmişlerdir²⁷.

Ertesi gün Filibe'ye gelen Cemalettin Beyefendi, bu konuda duyulan endişelerin hilâfına, sergi komisyonu tarafından fevkalade bir şekilde karşılanmış ve kendisine ziyadesiyle saygı ve iltifat gösterilmiştir²⁸. Bu sebeptendir ki, Cemalettin Beyefendi, kendisine gösterilen ilgiyi, sergiye ait birer plân, resim ve layiha ile birlikte Bâbîâlî'ye arzettiğinde, bu konuda duyulan memnuniyet, 28 Eylül 1892 tarihinde, komiserlik vasıtasıyla Bulgaristan hükûmetine bildirilecektir²⁹.

Sergi için, Bulgaristan'ın diğer şehirlerinden 26.000 ve yabancı devletlerden de 7.000 kişi gelmiş ve böylece 34.000 olan Filibe'nin nüfusu, 67.000'e yükselmiştir³⁰. Sergiye giriş ücreti olarak, kişi başına, ilk iki gün 1 frank alınmış ve bu ücret, üçüncü günden itibaren 50 ve daha sonra da 20 santime tenzil edilmiştir. Haftada bir gün için, ziyaretçilerden giriş ücreti alınmayarak, herkesin sergiyi görebilmesine imkân sağlanmıştır³¹. Serginin açılmasından 15 gün sonra dahi, ziyaretçi miktarının, günde 150 ila 200 kişi arasında değiştiğini görebiliyoruz³².

İdare heyetinin aldığı bir karara göre, sergide görev alan erkek ve kadın Bulgarlar, millî elbiselerini giyerek, her ne kadar bazı yabancı tüccarın iştiraki söz konusu ise de, serginin "millî" olma karakterini vurgulamaya çalışmışlardır³³.

Sergide teşhir olunan eşyalar; ziraat, sanayi, hayvancılık ve güzel sanatlar olmak üzere başlıca dört gruba ayrılmıştır. Çeşitli alt şubelerden meydana gelen bu grupların, Bulgaristan'a ait olanlarını yerli, diğerlerini de yabancı olarak adlandırmak mümkündür. Bulgaristan'ın toplam 23 sancağına ait tarım ürünleri ve fabrika mamulâtı, 13 ayrı şubede teşhir olunmuştur³⁴.

²⁷ YSH, nr. 264/42; *Sabah Gazetesi*, 5 Safer 1310, sayı 1073.

²⁸ *Sabah Gazetesi*, 8 Safer 1310, sayı 1086.

²⁹ YSH, nr. 264/212, lef 1, 2; YSH, nr. 264/195.

³⁰ *Sabah Gazetesi*, 8 Safer 1310, sayı 1086.

³¹ YSH, nr. 264/212, lef 3; *Sabah Gazetesi*, 20 Safer 1310, sayı 1098.

³² *Sabah Gazetesi*, 8 Safer 1310, sayı 1098.

³³ *Tercüman-ı Hakikat Gazetesi*, 10 Ramazan 1309, sayı 4116.

³⁴ YSH, nr. 264/212, lef 3; Dobrin Miçev, *Aynı makale*, s. 60-61. Bu şubeler hakkında daha teferruatlı bilgi için bk. Ek 1.

Sergiye davet edilen ve Avusturya-Macaristan, İtalya, Almanya, Belçika, Hollanda ve Osmanlı Devleti tebasından olan tüccardan bir kısmı, eşyalarını karma olarak sergilerken³⁵, bazıları da, Avusturya ve Çek Şubeleri³⁶, Macar Şubesi, Rumeli Şimendöfer Kumpanyası Şubesi ve Vakaro Şubesi gibi, ayrı bölümler halinde teşhir etmişlerdir³⁷.

Yukarıda belirtilen şubeler haricinde, bazı şirketler de sergiye iştirak etmişlerdir. Sayıları fazla olmamakla birlikte, bu grubun en önemlilerini, her türlü ziraat makineleri ile Almanya'nın Frankfurt şehrindeki Mayfart, Magdeburg'daki Wolf ve Kolonya'daki Mayer firmaları; dikiş makineleri ile Amerika'nın Singer firması; triko ürünlerini sergileyen Manchester'in İngiliz fabrikatörleri ve yağ makinelerini teşhire sunan Belçika'nın Veroye'deki Fetvayis fabrikası meydana getirmiştir³⁸.

Bulgarların, daha sergi hazırlıklarına başladığı günlerde, Bulgaristan Komiserliği Kâtibi Nebil Bey, serginin bir plânını ve Osmanlı Devleti'nin bu sergiye katılmasının ticarî bakımdan büyük faydalar sağlayacağı konusundaki mütalaasını, 27 Ocak 1892 tarihinde Bâbîâli'ye göndermiştir³⁹. Bâbîâli tarafından müspet karşılanan bu teklif üzerine, sergiye katılmaları için başlangıçta, sadece Bulgaristan Eمارeti'ne sınırı bulunan Edirne ve Selanik vilayetlerinin ahalisine müsaade edilmiş, fakat daha sonra, bu konudaki tahdid kaldırılmıştır. Bununla birlikte, gerek Filibe'ye gidecek tüccarın, gerekse bunların beraberlerinde götürecekleri eşyanın, defterler halinde tespit olunarak sadarete bildirilmesini istemiştir. Bu maksatla mesele, Bulgaristan Komiserliği İkinci Kâtibi Fethi Bey ile görüşülmüş ve Osmanlı tüccarının, kendi vilayetlerinin vali, mutasarrıf ya da kaimmakamlarından alacakları bir tezkireyi, Filibe'ye vardıklarında, "isbât-ı vücûd" için komiserhanede ibraz ve kaydetmelerini kararlaştırılmıştır⁴⁰.

³⁵ Dobrin Miçev, *Aynı makale*, s. 60.

³⁶ *YSH*, nr. 264/212, lef 3.

³⁷ *YSH*, nr. 264/42, lef 2; *YSH*, nr. 264/212, lef 3; Vakaro Şubesi, ismini, İtalyan tebasından bir tüccar olan Vakaro'dan almaktadır. Bu şubelerde teşhir olunan eşyalar hakkında daha taferruatlı bilgi için bk. Ek 2.

³⁸ *YSH*, nr. 264/212, lef 3.

³⁹ *Bİ*, nr. 957, lef 1.

⁴⁰ *Bİ*, nr. 989; *YSH*, nr. 263/76, lef 2. Bu uygulamayı, başka misallerini de gördüğümüz, II. Abdülhamid döneminde yurt dışına çıkmanın, pek hoş karşılanmayışına ve bu konudaki taleplerin çok sıkı kontrol edilmişine küçük bir delil olarak da sayabiliriz.

Osmanlı tüccarına ait eşya, nakliyat sırasında müştereken hareket etmek ve devletin imkânlarından faydalanmak için, Numunehane-i Osmanî vasıtasıyla Filibe'ye gönderilmiştir. Bu maksatla, herhangi bir suistimale meydan vermemek için Rüşumat Emaneti'nce görevlendirilen iki memur tarafından, sergiye gidecek eşya hususî bir deftere yazılmış ve bu defter, delil olmak üzere Bâbiâli'de muhafaza edilmiştir. Neticede Osmanlı tüccarı, Rumeli Demiryolu Kumpanyası'nın nakliyat tarifelerinde yaptığı geçici tenzilattan faydalandığı gibi, Nafia Nezareti'nden Bâbiâli'ye yapılan ve kabul gören bir teklif ile, eşyanın gümrükten çıkışı ve geri dönüşü sırasında, ihracat ve ithalat vergisinin alınmamasına dair muafiyetten de istifade etmiştir⁴¹.

Filibe Sergisi'ne iştirak eden Osmanlı tüccarının, az sayıda olduklarını ve İstanbul, Bursa, Kırklareli, Dedeoğaç, Üsküp, Ohri, Midilli, Razlık ve Ahi-çelebi vilayetleri ahalisinden meydana geldiklerini görüyoruz. Tamamı gayrimüslim olan bu tüccarın teşhir ettikleri eşyalar, daha ziyade halı, kilim ve kumaşlar; kundura, pabuç ve fotinler; şarap ve rakılar; lokum, muhtelif şekerleme ve tatlılar; koza, ipek böceği, zeytin yağı ve salamura balık; çeşitli masa ve iskemleler; çalar saat, debbağ ve doğramacılık aletlerinden meydana gelmiştir⁴².

Numunehane-i Osmanî'den gönderilen eşyalar içerisinde, serginin "ziraat ve sanayi" karakteri ile pek telif kabul etmeyecek eşyalar yer almıştır. Bu eşyalar içerisinde, daha ziyade, kürk, altın çalar saat, altın sigara kutusu, elmas yelpaze, mineli el aynası, gümüş kaşık, kristal şerbet kadehi, mineli gümüş yazı masası, çeşitli porselen eşyalar, ipekli peştemal ve kuşaklar, secade, halı ve havlular görüyoruz⁴³. Bu arada, Osmanlı vilayetlerinden gelen eşyanın bulunduğu kısmı süslemek için, sergi idaresinin talebi üzerine, 17 adet Osmanlı sancağı da Filibe'ye gönderilmiştir⁴⁴.

⁴¹ *Sabah Gazetesi*, 4 Rebiülevvel 1310, sayı 1112. Sergiye gönderilen ya da satılmayıp geri gelen eşya, dikkatli bir şekilde defterlere kaydedilmiş ve her defasında Bâbiâli'ye sunulmuştur. Bu konuda bk. *YSH*, nr. 264/17, lef 1, 3; 264/27, lef 1, 3; 264/37, lef 1; 264/102, lef 1, 3; 264/119; 264/204, lef 1, 3; 265/31; 265/86; 265/121, lef 1, 2; 266/94, lef 1, 3; 266/158, lef 1, 2; 304/19, lef 1.

⁴² *YSH*, nr. 264/17, lef 2; 264/39, lef 2; 264/102, lef 2; 264/204, lef 2; 265/121, lef 3; 266/94, lef 2. Osmanlı tüccarının eşyası için bk. Ek 3.

⁴³ *YSH*, nr. 264/42, lef 2; 304/19, lef 2. Numunehane-i Osmanî'den gönderilen eşyaların teferruatlı bir listesi için bk. Ek 4, 6.

⁴⁴ *YSH*, nr. 264/87; 265/126; 304/19, lef 2.

Sergi esnasında Bulgarlar, bileti bir franktan satılan ve 1 adet 20.000, 5 adet 1.000, 100 adet 50 ve 1.000 adet 10 frank ikramiye veren, bir piyango tertipleyerek, gelir elde etmeye çalışmışlardır⁴⁵. Bu piyanonun en büyük ikramiyesi olan 20.000 frank, İstanimaka'da Gül Fabrikası sahibi İstaviridis Steris'e çıkacaktır⁴⁶.

Ayrıca, serginin ilk günlerinde, gösteri mahiyetinde olmak üzere, bir kaç defa balon uçurtulmuştur. Bunların birinde, baloncu Godar ile mühendis Mayer, sergi bahçesinden havalanarak bir süre yükselmişler ve daha sonra aşağı inerlerken, balonu bağlayan ip kopmuştur. Serbest kalan balon tekrar yükselmiş ve seyircilerin heyecan ve telaşlı bakışları arasında, bir kaç dakika içinde gözden kaybolmuştur. 9 Eylül 1892 tarihinde bulunan balonun, Filibe'ye üç kilometre mesafede ve Tatarpazarcığı'nın kuzey-batısındaki bir mahalle düştüğü görülmüştür⁴⁷.

Bulgarlar bu sergiyi, kendi ziraat ve sanayilerinin gelişmesi için iyi bir fırsat olarak değerlendirmişlerdir. Mesela Tselina Gazetesi'nde, bu konuda kaleme alınan bir yazıda: Her üreticinin sergiyi dikkatlice gezmesi, kendi konusuna uygun olan yararlı ve ucuz eşyayı iyice incelemesi, özellikle yabancı meslektaşları ile fikir teâtisinde bulunması ve evine döndüğünde, kendi mahsulünü aynı seviyeye çıkarması tavsiye edilmiştir⁴⁸. Ziyaretçi bakımından, sergiye gösterilen ilginin bir hayli fazla olduğunu, ilk 20 gün içerisinde 31.266 kişinin gezdiğini⁴⁹, aynı ilginin, serginin kapanmasına kadar devam ettiğini⁵⁰ ve sergiyi ziyaret edenler içerisinde Yunanistan'ın Sofya Konsolosu Arkidopulos'un bulunduğunu da tespit edebiliyoruz⁵¹.

Nihayet, 28 Ağustos 1892 tarihinde başlayan Filibe Sergisi, 79 gün açık kaldıktan sonra, 14 Kasım 1892 tarihinde kapanmıştır. Kapanış merasimi, 500 kişilik bir ziyafetle, Prens Ferdinand başta olmak üzere, umumî müdürler, Sobranya mebusları, Sofya'da bulunan İngiltere, Avusturya ve Romanya'nın siyasî temsilcileri ve Filibe'deki konsolosların iştiraki ile yapılmıştır. Merasim münasebetiyle, önce Maliye Müdürü Naçoviç tarafından yapılan bir

⁴⁵ YSH, nr. 264/212, lef 3; *Sabah Gazetesi*, 8 Safer 1310, sayı 1086.

⁴⁶ *Sabah Gazetesi*, 4 Cümadelülâ 1310, sayı 1172.

⁴⁷ *Sabah Gazetesi*, 17 Safer 1310, sayı 1095.

⁴⁸ Dobrin Miçev, *Aynı makale*, s. 56.

⁴⁹ *Sabah Gazetesi*, 27 Safer 1310, sayı 1095.

⁵⁰ *Sabah Gazetesi*, 6 Rebiülahir 1310, sayı 1144.

⁵¹ *Sabah Gazetesi*, 25 Rebiülevvel 1310, sayı 1133.

konuşmada, Bulgaristan'daki refah seviyesinin, Prens Ferdinand sayesinde yükseldiği, ziraat ve ticaretin geliştiği ve dolayısıyla, sergi tertip edebilecek derecelere gelindiği, sitayişle dile getirilmiştir. Daha sonra söze başlayan Prens Ferdinand ise, bu icraatın gerçekleşmesinde kendisine yardımcı olan müdürler heyetine ve Bulgar milletine teşekkür borçlu olduğunu, şahsına duyulan güvene karşılık, kendisinin de, memleket ve ahalinin mutluluğunu temine çalıştığını ifade etmiş ve bu sergi münasebetiyle, Bulgarların Avrupa devletleri tarafından tamamen tanınmış olacağını belirtmiştir. Ayrıca, küçük bir millet için büyük bir başarı olan bu sergi sayesinde, Bulgarların manen pek çok menfaatler elde edeceklerini dile getirerek, serginin kapanışını ilan etmiştir⁵².

Bu konuşmalardan sonra, sergi bahçesinde tertiplenen ziyafette de, gerek Prens Ferdinand ve gerekse İstanbulof tarafından, siyasî konulardan uzak, istikbalde Bulgaristan için tatbiki düşünülen plânlar hakkındaki temenniler dile getirilmiştir. Prens'in ayrılmasından sonra, ısrarla söz isteyen ve bu talebi kabul olunmadığı halde, kendiliğinden söze başlayan Sofya Temyiz Mahkemesi Başkanı Hırsto Ostoyanoviç, sarhoş olmasının da tesiriyle, siyasî bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında, Balkanların eskiden Bulgar, Sırp ve Yunan milletlerine ait olduğunu, bu topraklara yeniden sahip olabilmek için, bu üç milletin aralarında ittifak yapmaları gerektiğini belirten Ostoyanoviç, bu düşüncesi ile, 1912 Balkan Harbi'ne esas teşkil edecek olan siyaseti, 20 sene öncesinde dile getirmiştir. Fakat, gerek sergi münasebetiyle meydana gelen "müspet imaj"a gölge düşürmemek ve gerekse Bâbî-âli'yi gücendirmemek maksadıyla olacak ki, bu konuşmaya kimse itibar etmemiş ve hatta, Stanbulof ve Garafof, ceviz kırmak bahanesiyle, yemek masasının üzerine şiddetle vurarak, Hırsto Ostoyanoviç'in sesini bastırmaya çalışmışlardır⁵³.

Filibe Sergisi'ni tertip etmek, Bulgarlara, takriben 900.000 franka mal olmuştur. Bu beyanda, binaların inşası için 245.000 frank; bahçenin tanzimi için 100.000 frank; gece aydınlatmasında kullanılan 22 adet büyük ve 60 adet küçük elektrik lambası için 20.000 frank; sergi süresince birkaç defa uçurtulan balon için 33.000 frank ve sergi görevlilerinin maaşları ile diğer masraflar için toplam 500.000 frank, Bulgaristan tarafından harcanmıştır. Geriye kalan 400.000 frankın 250.000'i, ayrı daireleri bulunan sancak ve ka-

⁵² YSH, nr. 266/161, lef 2.

⁵³ YSH, nr. 266/161, lef 2.

zaların bütçesi ve 150.000'i de, sergi süresince zarurî olarak yapılan masraflara ait olmak üzere, yine Bulgar hükûmeti tarafından ödenmiştir. Ayrıca, yerli ve yabancı tüccarın, eşya teşhiri konusunda yaptığı masraflar ile lokantalar için harcanan para, bu yekûna dahil değildir⁵⁴.

Bu masraflara mukabil, düzenlenen piyango ve giriş ücretinden, yaklaşık 200.000 franklık bir gelir elde edilmiştir⁵⁵. Ayrıca, sergi süresince satılan eşyadan makul nispette vergi alındığından, bir miktar gelir de, bu şekilde elde edilmiştir. Fakat, Bulgar hükûmetinin maksadı, maddî menfaatten ziyade, siyasî avantajlar elde etmek olduğu için, Filibe Sergisi'nin nasıl bir malî bilanço ile kapandığı fazla önemli değildir. Bu düşünce ile ki Bulgaristan, sergi için büyük miktarda dış borçlanmaya gittiği halde, iştirakçi yabancı devletlerin tüccarına, hem bazı muafiyetler tanımış, hem de bir kısım masraflarını karşılamıştır⁵⁶.

Filibe Sergisi hakkında bir değerlendirme yapmak gerekirse, şu noktalara işaret etmek gerekecektir: Ziraat, sanayi, hayvanat ve güzel sanatlar olarak dört kısımdan meydana gelen serginin en muntazam kısmını, sınaî emtia ile güzel sanatlar meydana getirmiştir. Müspet taraflarının yanı sıra, teknik gelişmelerin tam manasıyla aksettirilememesi, ziraat makinelerinin fazla yer almaması, yağ, peynir ve diğer tarım ürünlerinin dağınık bir şekilde teşhir edilmesi ile sebze ve meyveler şubesinin içerisine hiçbir şey konulmaması, dikkati çeken hususlar olmuştur. Bu sergide yer alan mallara göre, Bulgaristan mamulâtının; çuka, şayak, aba, iplik, gaytan, sabun, tuğla, kiremit, çimentodan mamul mermer taklitleri, meşin, şarap, konyak, ispiroto, ipek, mısır, patates, mısır buğdayı, arpa ve diğer hububat çeşitlerinden ibaret olduğunu söyleyebiliriz⁵⁷.

Bu sergi sayesinde, Bulgarların millî servetleri açığa çıkmış ve daha önce mahallî bir çerçevede içerisinde kalan bazı ürün ve mamulâtın, bütün memleket çapında yaygınlaşmasına imkân hazırlanmıştır. Teşhire konulan eşyanın kontrolü esnasında, hazır bulunan davetliler tarafından yapılan takdir, her sınıf erbabını, mesleğinde ilerlemek bakımından teşvik etmiştir. Ayrıca, gerek sergiyi gezen yabancı ziyaretçiler, gerekse siyasî temsilciler, Bulgaristan'ın bu konuda gösterdiği gayretten, sitayişle söz etmişlerdir. Filibe'de bu-

⁵⁴ YSH, nr. 264/212, lef 3.

⁵⁵ Sabah Gazetesi, 20 Safer 1310, sayı 1098.

⁵⁶ Sabah Gazetesi, 2 Ramazan 1309, sayı 935.

⁵⁷ YSH, nr. 264/212, lef 3; Dobrin Miçev, Aynı makale, s. 61.

lunan Avrupa gazetelerinin muhabirleri de, bu başarıdan bahisle, Bulgaristan'ı, Balkan Yarımadası'nda yer alan hükümetlerin en kuvvetlisi olarak değerlendirmişlerdir⁵⁸. Yine bu türlü değerlendirmelerden olmak üzere, Prens Ferdinand'ın, sergiye katıldıkları için Avusturya İmparatoru'na bir teşekkür telgrafı göndermesi üzerine, imparator, Filibe Sergisi'nin Bulgaristan'a büyük menfaatler sağladığını, istikbaldeki yeni gelişmelerden ümitli bulunduğunu ve Avusturya ile Bulgaristan arasındaki ticarî münasebetlerin daha iyi olmasını istediğini, belirtmiştir⁵⁹.

Bulgarlar, Filibe Sergisi'nin kapanmasından iki hafta sonra, meydana gelen müspet kamuoyundan da istifade ile sanayilerinin gelişmesine yardımcı olacak konuları Sobronya'da görüşmüşler ve neticesini, bir layiha halinde tespit etmişlerdir. Buna göre⁶⁰:

- 1) Yerli sanayi için yatırım yapacak müteşebbislerin, on sene süresince bütün vergilerden muaf tutulması,
- 2) Hammadde ile makinelerin hiçbir vergiye tabi tutulmadan, serbestçe ülkeye ithal edilmesi,
- 3) Yerli imalatın nakli için taşıma ücretinin tenzil edilmesi,
- 4) Fabrika inşası için lazım olan arazinin, zorla da olsa istimlak edilebilmesi,
- 5) Bulgaristan'da imal edilen eşyaya, dışarıdan gelen eşyanın fiyatına nispetle % 10 fazla verilerek satın alınması konusunda, ülkedeki fabrika sahipleriyle kontrato yapılması,
- 6) Bu imtiyazlardan istifade etmek isteyen fabrika sahiplerinin, en az 20.000 frank sermaye koyması ve hiç olmazsa 20 işçi çalıştırması kararlaştırılmıştır.

Netice olarak Bulgarlar, Filibe Sergisi ile, hem iktisadî gelişmesini tamamlamak, hem de siyasî itibar kazanmak ve böylece, diğer Balkan milletleri gibi, bağımsızlığa layık olduklarını, Avrupa kamuoyuna anlatmak gibi, iki önemli maksadı temine çalışmışlardır. Bu konuda beklenen neticenin, büyük ölçüde elde edildiğini söyleyebilmek mümkündür. Zira Avrupa kamu-

⁵⁸ YSH, nr. 264/42, lef 2.

⁵⁹ YSH, nr. 264/172.

⁶⁰ Sabah Gazetesi, 9 Cümadelülâ 1310, sayı 1177.

oyunda, Bulgaristan'ın bir çok bakımdan gelişmesini tamamladığı ve sıranın artık siyasî başarılarla geldiği ifade edilerek, "siyasetin sınırlarına vakıf oldukça" bunun da mümkün olacağı şeklinde, değerlendirmeler yapılmaya başlanmıştır. Nitekim Bulgaristan, kısa bir zaman sonra, 5 Ekim 1908 tarihinde bağımsızlığına kavuşacak ve Balkan devletleri arasındaki yerini alacaktır⁶¹.

⁶¹ Serginin kapanmasından önce İstanbul'a dönen Cemaledin Beyefendi, bu konudaki teferruatlı bir değerlendirmesini, 21 Eylül 1892 tarihinde Bâbü'ali'ye takdim etmiştir (YSH, nr. 264/212, lef 3). Ayrıca Bulgarların ziraat konusunda giriştikleri teşebbüsleri de, bir rapor halinde kaleme almıştır (YSH, nr. 264/212, lef 2). Özellikle, biri Ruscuk'ta ve diğeri Filibe civarındaki Sadova'da bulunan Ziraat Mektebi hakkında verdiği malumat, Bulgaristan'daki mektepler üzerinde çalışacak araştırmacıların dikkate almalarını gerektirecek derecededir.

Ek 1

FİLİBE SERGİSİ'NDE TEŞHİR OLUNAN YERLİ MALLAR		
ŞUBESİ	SAHASI	EŞYASI
Bulgaristan Umumi Dairesi	2.000 metrekare	Halı ve kilimler, yerli kumaşlardan mamul oda takımları, ateşe dayanıklı demir kasalar, kokulu ve adi sabunlar, ipek kumaşlar, çuka ve abalar, meşin sahtiyan, çimentodan mamul mermer taklidi tuğlalar, tabak ve çömlek takımları, gümüş ve bakırdan mamul evani, hububat çeşitleri, gülyağı, konyak, ipek kozası, yağ, peynir, Sofya Sanayi Mektebi'nde yapılmış marangoz işleri ve resimler ile diğer mamulat.
Orman	1.400 metrekare	Bulgaristan'da yetişen her türlü ağaç numunesi, ormanlarında yaşayan hayvan kürklerinden meydana gelen bir koleksiyon, ıhlamur çiçeği, kestane meyvesi, kömür misali ormanlara ait mahsulat, baston, yaba, tırmık, çamçak, çotra, Bulgaristan nehirlerinde ve sahillerinde bulunan balıklar, balık avlamak için kullanılan çeşitli ağlar ve diğer aletler, Bulgaristan ormanlarının büyüklük ve taksimatını gösteren haritalar.
Madenler	95 metrekare	Maden örnekleri, maden suları, maden kömürü, jeoloji haritaları, bina inşaatında kullanılan taşlardan ibaret bir kollokyum ve petrografiye, litografya taşları ve maden ocaklarında kullanılan alet ve edevat.
Milli Kıyafetler	200 metrekare	Bulgar erkek ve kadınlarının, gerek eskiden ve gerekse bu dönemde giymekte oldukları ve Bulgar simasını tasvir eden heykeller üzerinde sergilenen elbiseler, birçok millî resim ve Bulgaristan'da kullanılan çalgı takımları.
Müskirat	250 metrekare	Alt katı mahzenli olan bu binada, Bulgaristan'da yapılan müskiratın her türü teşhir edilmiş ve hazırlanan büfelerde arzu eden ziyaretçilere, ücreti mukabilinde verilmiştir.

FİLİBE SERGİSİ'NDE TEŞHİR OLUNAN YERLİ MALLAR		
ŞUBESİ	SAHASI	EŞYASI
Sofya	200 metrekare	Sabun, alçı heykeller, ipekli işlemler, kürkler, yün, hububat numuneleri, şarap ve müskirat, çuka, şayak ve aba, çimentodan mamul mermer taklidi tuğla, Samakov demiri, demir ocağı ile Sofya şehrinin haritası.
Varna	180 metrekare	Buğday, arpa, darı, mısır buğdayı ve keten tohumu gibi, hububatın çeşitli türleri ile afyon, peynir, tereyağı, kokulu sabunlar, meşin, ipekli işlemler, şayaklar, sarac işleri ve meşrubat çeşitleri.
Ruscuk	150 metrekare	En iyi kalite yün ve meşinler, beyaz ve siyah sabunlar, Bulgaristan süvarisi için mamul at kaltakları, sigara kâğıtları, kırmızı topraktan mamul yaldızlı lüle ve çömlek, mahallî tersanede yapılan küçük şimendöfer lokomotifleri, dokumalar, ince bez, tülbind ve elişlemleri, yağlı boya ile yapılmış resimler, çeşitli meşrubat, şarap, hububat ve un numuneleri. Ayrıca sergi süresince, 12 Bulgar kızı, Ruscuk dokuma fabrikasına ait makinelerde, dokuma faaliyetini serginin ziyaretçilerine tatbiki olarak göstermiştir.
Tatarpazarlığı	120 metrekare	Pirinç, keten ve keten tohumu, buğday ve arpa, kaşkaval peyniri, pastırma, sucuk, afyon, gül, ceviz yağları, tütün, şarap, konyak, çeşitli likörler, kokulu sabunlar, kıldan mamul çullar, abalar, sarac takımları ve Bellova kömürü.
Istanimaka	90 metrekare	Her türlü şarap ve likör, ipek ve ipekli kumaşlar, havlular, işlemler, şekerlemeler, meşinler, her türlü hububat ve keten.
İslimye	120 metrekare	İslimye Sancağı'nın meşhur çuka ve şayakları, fasonalar, fanilalar, kilimler, gümüşten mamul evani, ceviz dolaplar, meşin sahtiyan, keçi derisi, kokulu sabunlar, kaba hasırlar, tüfek, çakı, mıkrazlar, şarap, konyak ve her türlü zirai mahsulat.
Karlova	100 metrekare	Çuka, şayak, gaytan, ipek, gülyağı, kürk, kundura çivisi ve diğer mamulat.
Gabrova	50 metrekare	Bulgaristan'ın en kıymetli şayak, çuka, gaytan, iplik ve perdelik kumaşları.

Ek 2

FİLİBE SERGİSİ'NDE TEŞHİR OLUNAN YERLİ MALLAR		
ŞUBESİ	SAHASI	EŞYASI
Avusturya ve Çek	2.100 metrekare	Mefruşat ve kumaş takımları, hendese alet ve edevatı, hurdebînler, bazı ziraat makineleri, mutfak takımları, buhar ve el ile işleyen un değirmenleri, billur ve porselen takımları, şarap ve bakkaliye eşyası.
Macar	1.550 metrekare	Her türlü tohum, ziraat makineleri, değirmenler, yangın tulumbaları, ahır modelleri ve çeşitli sınaî mahsulat ile fabrika makineleri.
Rumeli Şimendöfer Kumpanyası	65 metrekare	Bazı haritalar, elektrik vasıtasıyla şimendöfer çanlarını işletmek için kullanılan çeşitli makineler.
Vakaro	350 metrekare	Amerikan Wooden Fabrikası'nda imal olunan orak makineleri ve sabanları, Bohemya'da imal olunan torpitler, İtalya'dan getirtilen ve ipek teli çıkarmaya mahsus makine, çeşitli zirai tohumlar ile ziraate dair bazı istatistik cetvelleri.

Ek 3

FİLİBE SERGİSİ'NDE TEŞHİR OLUNAN OSMANLI MALLARI		
TÜCCARI	MAHALLİ	EŞYASI
Melik Pepeyan	İstanbul	10 adet sedef kaplı masa, 4 adet etajer.
Georgi Nomikosi	İstanbul	100 adet lüle, 39 sandık lokum ve şekerleme.
Paskalidi Kardeşler	İstanbul	Koza ve ipekböceği tohumu.
Roçiya Vakarof	İstanbul	39 sandık ziraat makinesi.
Noroz	İstanbul	1 sandık ipek mensucat.
İsak	İstanbul	1 denk halı.
Çubukçıyan Kumpanyası	İstanbul	12 adet gümüş işlemeli baston.
Hacı Polov	İstanbul	Bir tarafında "Yaşa Prens Ferdinand" diğer tarafında "Yaşa Bulgar Milleti" ibaresi bulunan 80 cm. ebatlarında süslü resim çerçevesi.
Basil Balit	İstanbul	7 çeşit Bursa ve Şam kumaşı.
İstamatof Kardeşler	İstanbul	3 parça 18 metre şayak.
Mardiros Karagözyan	Bursa	Çeşitli Anadolu ve Acem halı ve kilimleri, Bursa seccadeleri, el işlemesi antikalar, mendil, çevre ve uçkurlar, döşemelik-perdelik ipek kumaş, küçük sedef masalar, işlemeli yastuklar, çeşitli koşum takımları.
Dimitri Velasidi	Edirne	200 şişe Edirne şarabı.
Dimitri oğlu Yovaşo	Edirne	59 şişe ve 200 kiloluk 1 fıçı şarap.
Melislos Hristodoni	Kırklareli	100 şişe şarap ve rakı.
Hacı Hristo-Bob Görgiyef	Kırklareli	100 parça çeşitli şayak.
Stoyof Stoyanof	Kırklareli	4'ü âlâ 6 parça halı.
Stefan Mişkof	Kırklareli	3 yastık yüzü, 1 peşkir, 3 ekme örtüsü, 2 makrame, 7 mendil
Giryen Dançof	Kırklareli	1 kadın elbisesi.
Ivan Dimitri Çoçoliyan	Razlık	Debbağ ve kunduracılık aletleri.
Dodiyonov Toşin	Razlık	Doğramacılık aletleri.
Suhar	Dedeagaç	1 sandık çeşitli eşya, 2 sandık ağaç heykel.
Dimitrof	Üsküp	2 sandık sırmalı elbise.
Dimitri Heyona	Midilli	Zeytin ağacından 1 adet sandık ve yazıhane.
Tudor Yovan-Hacı Radenof	Siroz	2 metre boyunda çalar saat makine ve rakkası.
Dimitri Toçkof	Ohri	50 parça çeşitli kürk.
A.G. Kotroni	Ortaköy	4 sandık konyak, 1 sandık zeytinyağı, 1 sandık salamura balık.

Ek 4

NUMUNEHANE-İ OSMANÎ'DEN GÖNDERİLEN				
Eşyanın Cinsi	Parça Adedi	Kıymeti		Satılan Eşya Adedi
		Kuruş	Frank	
Teneke içerisinde barita	9	42	-	42
Şam kutnu	5	250	-	-
Hurşidiye	3	126	-	-
Mahliha	4	216	-	-
Lisanülaskur	4	200	-	-
Sevali	1	170	-	-
Çarşeb	1	60	-	-
Bursakârî krep	12	48	-	-
Çuka işleme seccade	4	240	-	-
Siyah şayak	-	-	47,50	-
Siyah şayak	-	-	94,00	-
Laciverd şayak	-	-	57,50	-
Beyaz şayak	-	-	94,95	-
İşleme atlas seccade	1	240	-	-
İşleme çuka seccade	1	120	-	-
Divarlık kanade	1	48	-	-
Tel işlemeli yastık	1	96	-	-
İtmasyon işlemeli yastık	1	24	-	-
İşleme muhacir havlusu	2	58	-	-
İşleme muhacir havlusu	1	36	-	-
İşleme muhacir havlusu	1	36	-	-
İşleme muhacir havlusu	1	18	-	-
İşleme yastık yüzü	1	72	-	-

NÜMUNEHANE-I OSMANÎ'DEN GÖNDERİLEN				
Eşyanın Cinsi	Parça Adedi	Kıymeti		Satılan
		Kuruş	Frank	Eşya Adedi
Mahreme	2	60	-	-
Hadi	2	60	-	-
Mahreme	2	60	-	-
Başörtüsü	3	63	-	-
İşleme yastık yüzü	1	72	-	-
İşleme yastık yüzü	3	72	-	-
Canfes yastık	2	96	-	2
Kanade yastık	2	72	-	-
Kanade yastık	4	192	-	-
Boyun sargısı	3	60	-	2
Tiftik çorap	2	60	-	-
Kılabdanlı bohça	1	-	35	1
Kılabdanlı yastık	4	-	20	4
Kılabdanlı perde	1	-	350	1
Kılabdanlı perde	2	-	500	-
İpekli peştemal	3	-	30	-
İpekli peştemal	3	-	18	-
İpekli peştemal	3	-	15	-
İpekli peştemal	1	-	20	-
İpek kuşak	1	-	-	-
Vaşak nafesi	1	1.800	-	-
Boğaz nafesi	1	600	-	-
Boğaz elması	1	500	-	-
Façık nafesi	1	250	-	-

NUMUNEHANE-İ OSMANİ'DEN GÖNDERİLEN				
Eşyanın Cinsi	Parça Adedi	Kıymeti		Satılan Eşya Adedi
		Kuruş	Frank	
Samur nafesi	1	1.200	-	-
Siyah porsuk	1	800	-	-
Beyaz porsuk	1	450	-	-
Tilki behlesi	1	1.200	-	-
Siyah çil nafesi	1	800	-	-
Beyaz tilki boğazı	1	100	-	1
Kafrula	1	-	150	-
Kafrula	1	-	135	-
Gecelik elbise	1	-	180	-
Gecelik elbise	1	-	180	-
Gömlek	1	-	100	-
Gömlek	1	-	100	-
Zenne donu	1	-	23	-
Zenne donu	1	-	23	-
Frenk gömleği	5	-	100	-
Karyola yastığı	1	-	50	-
Lübnankârî karyola örtüsü	1	-	120	-
Lübnankârî perde bağı	4	-	10	4
Lübnankârî yastık yüzü	6	-	30	-
Bornoz	2	-	200	-
Maşlah	1	-	300	-
İbrişim kuşak	10	-	80	-
Şamkârî kemer	2	-	6	-
Şamkârî kemer	5	-	30	-
Kürdistankârî kebir halı	1	-	1.000	-
Yazı takımı	-	-	100	-
Seccade	1	-	70	1
Yazı çekmecesı	1	-	40	-
Kavanoz	1	-	10	-
Üçlü çekmece	5	-	30	-
Tabaka	2	-	8	-
Beyaz ipekli boyunbağı	2	-	4	2
Ganet potin	1	-	20	-
Şişe içinde kremruj	2	-	100	2

NUMUNEHANE-İ OSMANÎ'DEN GÖNDERİLEN				
Eşyanın Cinsi	Parça Adedi	Kıymeti		Satılan Eşya Adedi
		Kuruş	Frank	
Şişe içinde ham yodan jotal	2	-	110	-
Kristal bosfor	2	-	120	-
Ayaktozu dolu vazo	2	-	50	-
Vazo tozu flamos?	2	30	-	-
Flakon şampuan solyoluyor?	6	60	-	-
Flakon şampuan bini	6	30	-	-
Kristal kremruj	6	60	-	-
Flakon kremruj ron?	6	30	-	-
Flakon krobeş tuvalet?	10	50	-	-
Flakon inkoz	12	60	-	-
Küçük fırça	18	9	-	-
Taş?	18	90	-	-
Tırnaklık	4	20	-	-
Sertlik verici yaprak	12	12	-	12
Cam mahfaza	2	300	-	-
Ayak imali için model	1	-	-	-
Sakal için hikâye	1	-	-	-
Masa örtüsü	3	-	45	-
Kılabdan yandufıa?	8	-	40	-
Küçük masa örtüsü	1	-	9	-
Dantelalı yastık yüzü	4	-	12	-
Dantelalı hindi	2	-	4	-
Dantelalı hindi	6	-	3	-
Küçük oyuncak mamak?	3	-	9	-
Küçük oyuncak kedi	1	-	4	-
Gümüş işleme kristal ve porselen fincan ile tabak	10	-	300	1
Vazo	2	-	600	-
Su bardağı ile tabak	2	-	320	-
Su kadehi	2	-	100	-
Altın üzerine işleme pırlanta ve zümrüt yüzük	1	-	1.400	-
Altın üzerine işleme yakutlu ve pırlantalı yüzük	1	-	1.450	-

NUMUNEHANE-İ OSMANİ'DEN GÖNDERİLEN				
Eşyanın Cinsi	Parça Adedi	Kıymeti		Satılan Eşya Adedi
		Kuruş	Frank	
Altın üzerine işlemeli zümrütlü bilezik	1	-	5.800	-
Altın üzerine işleme pırlanta tuğralı broş	1	-	1.000	-
Elmaslı sigara kutusu	1	-	3.800	-
İncili pırlantalı küpe	1	-	1.200	1
Brozeli pırlantalı küpe	1	-	1.000	-
Pırlantalı yüzük	1	-	900	-
Pırlantalı bilezik	1	-	200	1
Yakutlu gül ? yüzük	1	-	700	-
İncili pırlanta bilezik	1	-	3.000	-
Pırlantalı bilezik	1	-	4.500	-
Altın çalar koyun saati	1	-	1.000	-
Altın ve elmaslı kese	1	-	950	-
Ortası brozeli pırlanta bilezik	1	-	1.200	-
Ortası brozeli pırlanta broş	1	-	1.600	-
Ortası brozeli pırlanta küpe	1	-	1.000	-
Yakut ve pırlantalı bilezik	1	-	700	-
Ortası brozeli pırlanta bilezik	1	-	1.900	-
Pırlanta ve yakutlu broş	1	-	950	-
Kurdeleli broş pırlanta ve zümrüt?	1	-	3.500	-
Pırlanta ve yakutlu broş	1	-	1.000	1
Elmaslı üzüm	1	-	230	-
Elmaslı üzüm	1	-	100	-
Gümüş sigara kutusu	1	-	230	-
Gümüş sigara kutusu	1	-	220	-
Elmaslı altın sigara kutusu	1	-	1.000	-
Elmaslı altın sigara kutusu	1	-	720	-
Mineli gümüş yazı hokkası	1	-	300	-
Mineli gümüş şamdan	2	-	300	-
Mineli gümüş elmaslı dürbün	1	-	7.000	-
Elmaslı ve saatli yelpaze	1	-	2.500	-
Elmaslı yelpaze	1	-	1.000	-
Mineli kahve fincanı	12	-	750	-
İnci ve pırlantalı yüzük	1	-	650	-
İnci ve pırlantalı yüzük	1	-	600	-
Broze ve pırlantalı yüzük	1	-	500	-

NUMUNEHANE-İ OSMANÎ'DEN GÖNDERİLEN				
Eşyanın Cinsi	Parça Adedi	Kıymeti		Satılan Eşya Adedi
		Kuruş	Frank	
Sim kahve tepsisi	1	-	700	-
Sim kahve fincanı	12	-	400	-
Mineli el aynası	1	-	600	-
Porselen tabak ile kahve fincanı	1	-	120	1
Mineli porselen kahve fincanı gümüş	2	-	100	-
Fotoğraf çerçevesi	1	-	200	-
Kristal şerbet kadehi ile tabak	1	-	150	-
Porselen kahve fincanı ile tabak	11	-	330	-
Porselen kahve fincanı ile tabak	10	-	300	-
Gümüş billur kadeh	6	-	315	-
Kristal su kadehi	1	-	50	1
Gümüş Galata Kulesi	1	-	800	1
Mahfazalı gümüş mineli kahve fincanı	2	-	140	-
Mineli gümüş kaşık	15	-	4.500	-
Mineli gümüş kaşık	18	-	3.600	-
Mineli gümüş kaşık	5	-	160	-
Mineli gümüş kaşık	3	-	99	-
Mineli gümüş kaşık	2	-	80	-
Mineli gümüş kaşık	1	-	45	-
Mineli gümüş kaşık	3	-	225	-
Mineli gümüş kaşık	8	-	140	-
Mineli gümüş kaşık	5	-	135	-
Mineli gümüş kaşık	3	-	84	-
Şeker maşası	3	-	105	-
Şeker maşası	3	-	120	-
Gümüş mineli kol düğmesi	4	-	50	-
Kravat iğnesi	24	-	360	-
Gümüş kristal yağ?	2	-	50	-
Mineli bilezik	1	-	45	-
Mineli bilezik	3	-	120	-
Mineli bilezik	2	-	100	-
Mineli bilezik	1	-	40	-
Mineli kordon	1	-	35	-

NUMUNEHANE-İ OSMANİ'DEN GÖNDERİLEN				
Eşyanın Cinsi	Parça Adedi	Kıymeti		Satılan Eşya Adedi
		Kuruş	Frank	
Mineli kordon	1	-	90	-
Gümüş mineli broş	29	-	290	-
Gümüş porselen kahve fincanı ile tabak	5	-	150	-
Porselen gümüş tepsi	1	-	130	-
Porselen kahve fincanı ile tabak	2	-	60	-
Bardak ile tabak	2	-	320	-
Kahve fincanı	6	-	90	-
Gümüş porselen tepsi	1	-	120	-
Kahve fincanı ile tabak	1	-	30	-
Porselen tepsi	1	-	200	-
Mineli yuvarlak saksı	1	-	170	-
Maden üzerine mineli sigara tabağı	2	-	180	-
Maden üzerine mineli sigara tabağı	2	-	140	-
Gümüşlü çay takımı	2	-	460	-
Bir kutu içerisinde 14 metre ??	-	-	84	14
Şekerleme kutusu	5	-	5	-
Yekûn	638	42.423,95	11.527	53

Par ordre de S. A. R. le Prince,
le Ministre des Finances a l'honneur d'inviter
son Altesse Djavad Tacha
Grand Vizir

à assister à l'inauguration de la Première Expo-
sition Nationale, qui aura lieu à Philippople le
15/27 Août 1892.

R. S. V. S.

G. D. Natchovits.

فہم سرگینہ گوندہ بیلانہ

حصہ	فہم سرگینہ گوندہ بیلانہ				
	رقم	اشیا	بارجم	فرائضہ	مغنیہ
	لوروزہ	لوروزہ	عددی	عددی	
تنگہ دروزہ ک بارجم ماروزہ	۴	۴	۹		۴۴
سیرم قریح	۴	۸	۵		۴۵۰
خود سیرم	-	۵	۴		۱۶۴
محلیات	-	۷	۴		۴۱۶
سارہ لقصو	-	۶	۴		۴۰۰
سوالج	-	۱	۱		۱۷۰
جہاز سیرم	-	۴	۱		۶۰
روس کاسی قریح	۴	۱۴	۱۴		۴۸
خود قرائیم سجادہ	-	۶	۴		۴۴۰
{ سیرم سیرم	۶	۱	-	۴۷,۵۰	
درہور سیرم	-	۶	-	۹۶,۰۰	
یجر سیرم	-	۵	-	۵۷,۵۰	
یجر سیرم	۴	۶	-	۹۹,۹۵	
ائٹاک لاکوس سجادہ	۹	۴	۱		۴۶۰
ائٹاک خود سجادہ	-	۱	۱		۱۴۰
دوا لوبہ قنادہ	۴	۴	۶		۴۸
ترا ایتاک ریجر سیرم	-	-	۴۶	۴۹۴,۹۵	۱۷۹۶
ایجر سیرم	-	۶	۱		۹۶
	-	۷	۱		۴۴
	-	۸	۴		۵۸
{ ایتاک بلاجر سیرم	-	۹	۱		۴۶
	-	۱۰	۱		۴۶
	-	۱۱	۱		۱۸
ایتاک ریجر سیرم	-	۱۴	۱		۷۴
محموس	-	۱۴	۴		۶۰
حادی	-	۱۴	۴		۶۰
محموس	-	۱۵	۴		۶۰
باسیہ اور سیرم	-	۱۶	۴		۴۶
ائٹاک ریجر سیرم	-	۱۷	۱		۷۴
ائٹاک تریک لوروزہ	-	۱۸	۴		۷۴
حافض ریجر سیرم	-	۴۰	۴		۹۶
قنادہ ریجر سیرم	-	۴۱	۴		۷۴
دفعہ سیرم	۴	۴۴	۶		۱۹۶
			۷۵	۴۹۴,۹۵	۴۸۶۲

فہم کتبہ کونہ بیروت

بہمن اسمائے	فہم کتبہ	اسما کتبہ	بارجہ کتبہ	فہم کتبہ	فہم کتبہ
بیوت ہما عیس	۱۰	۴	۴	۱۰	۲۰
نقشہ جوڑی	۱	۴	۲	۱۰	۲۰
فہم کتبہ	۱۴	۲۲	۱	۴۵	۱۰
فہم کتبہ	۱	۲۴	۴	۲۰	۱۰
فہم کتبہ	۱	۲۶	۱	۴۵	۱۰
فہم کتبہ	۱	۲۵	۲	۵۰	۱۰
فہم کتبہ	۱	۴	۴	۴۰	۱۰
ایستاد لستہ	۱	۵	۶	۱۸	۱۰
	۱	۲	۴	۱۰	۱۰
	۱	۷	۱	۲۰	۱۰
ایستاد لستہ		۱۴	۱		
دستاویز	۱۴	۱	۱		۱۸۰۰
نقشہ		۲	۱		۲۰۰
نقشہ		۴	۱		۵۰۰
فہم کتبہ		۴	۱		۲۵۰
فہم کتبہ		۷	۱		۱۴۰۰
			۱۰۴	۱۴۷۱	۹۵ ۷۴۶۶
سیاہ بوسوفہ		۸	۱		۸۰۰
سیاہ بوسوفہ		۹	۱		۴۵۰
نقشہ		۱۰	۱		۱۴۰۰
سیاہ		۱۱	۱		۸۰۰
نقشہ		۱۲	۱		۱۰۰
قاری	۱۵	۱	۱	۲۵۰	
نقشہ		۲	۱	۱۴۵	
نقشہ		۴	۱	۱۸۰	
نقشہ		۴	۱	۱۸۰	
نقشہ		۵	۱	۱۰۰	
نقشہ		۲	۱	۱۰۰	
نقشہ		۷	۱	۴۴	
نقشہ		۸	۱	۴۴	
نقشہ		۹	۵	۱۰۰	
نقشہ		۱۰	۱	۵۰	
نقشہ		۱۱	۱	۵۰	
نقشہ		۱۲	۱	۵۰	
			۱۴۴	۲۵۷۲	۹۵ ۱۰۷۶۶

فہم کتبہ کوئٹہ مہمان

نامہ ..	قیمت	خراندہ	بارہم	ایسا	نقدیہ
..
نشانہ تاری برج ماغی	۰۰	۰۰	۴	۶	۰۰
دفترس بریانیہ لوزی	۰۰	۰۰	۶	۷	۰۰
بورنوز	۰۰	۰۰	۴	۱۰	۰۰
شکلی	۰۰	۰۰	۱	۱۵	۰۰
ایرستہ قباغہ	۰۰	۰۰	۱۰	۱۶	۰۰
شکم تاری کر	۰۰	۰۰	۴	۱۷	۰۰
بودنی	۰۰	۰۰	۵	۱۷	۰۰
کوئٹہ سٹانہ تاری کبھی	۰۰	۰۰	۱	۱۷	۰۰
بازن صفتی	۰۰	۰۰	۰	۱۸	۰۰
سوارہ	۰۰	۰۰	۱	۱۶	۰۰
بازن جاگہ	۰۰	۰۰	۱	۱۸	۰۰
قواندہ	۰۰	۰۰	۱	۸۱	۰۰
اوجلی کلچر	۰۰	۰۰	۵	۸۷	۰۰
طمانہ	۰۰	۰۰	۷	۸۷	۰۰
بیلہ اسلم بونہی	۰۰	۰۰	۷	۹۸	۱۹
غانتہ بیکہ	۰۰	۰۰	۷	۹۸	۱۹
					۱۱۷۶
شہہ درویش فرمودہ	۰۰	۰۰	۷	۱۶۸	۰۰
دفترس عجم بودنہ زونگ	۰۰	۰۰	۷	۱۰	۰۰
قریشی لوسٹو	۰۰	۰۰	۷	۴	۰۰
ایمانہ لوزی محلو وازو	۰۰	۰۰	۷	۴	۰۰
واژو لوزی قندوس	۰۰	۰۰	۷	۵	۰۰
قندوسہ شامیونہ سولوبور	۰۰	۰۰	۷	۶	۰۰
دفترس عجم	۰۰	۰۰	۷	۷	۰۰
قریشی کبھی	۰۰	۰۰	۷	۸	۰۰
قندوسہ قندوس رودہ	۰۰	۰۰	۷	۹	۰۰
قندوسہ قندوسہ کولتہ	۰۰	۰۰	۷	۱۰	۰۰
دفترس انستور	۰۰	۰۰	۷	۱۱	۰۰
کونجہ فرط	۰۰	۰۰	۷	۱۷	۰۰
صہ سہہ ریاسہ لوزی	۰۰	۰۰	۷	۱۷	۰۰
طمانہ	۰۰	۰۰	۷	۱۵	۰۰
سرخ وریجی میرانہ	۰۰	۰۰	۷	۱۶	۰۰
جمع محفظہ	۰۰	۰۰	۷	۱۷	۰۰
					۱۱۵۷
					۴۸۵۰
					۶۷۸

فہرست کتب و رسائل

ردیف	تفصیلاً	تعداد	قیمت	مجموعہ	ملاحظات
۱	ایمان و عمل کی جامعہ مودل	۱	۱۰	۱۰	
۲	صفتان اکبریتہ خطاب	۱	۱۰	۱۰	
۳	صاحب اور توسی	۴۶	۵۱	۲۳۴۶	
۴	قلیہ نامہ باندہ و علم	۱	۵۴	۵۴	
۵	صفت صاحب اور توسی	۱	۶۴	۶۴	
۶	داخنامہ لایعنی لایعنی	۴۶	۱۴۶	۶۷۱۶	
۷	{ دفعہ سبب	۱	۱۴۵	۱۴۵	
۸	{ دفعہ سبب	۱	۱۴۶	۱۴۶	
۹	صفا و لکھ صاحب	۱	۱۴۷	۱۴۷	
۱۰	دفعہ سبب	۱	۱۴۸	۱۴۸	
۱۱	{	۱	۱	۱	
۱۲	{	۱۴	۱۴	۱۹۸	
۱۳	{	۱۴	۱۴	۱۹۸	
۱۴	{	۱۵	۱۵	۲۰۰	
۱۵	{	۱۶	۱۶	۲۰۸	
۱۶	دارو	۱	۱	۱	
۱۷	صور و قی مع لہجہ	۱	۴۱۸	۴۱۸	۵۹۴۶۹۵۱۱۵۴۷
۱۸	صور قی	۱	۴	۴	۴۴۰
۱۹	صور قی	۱	۵	۵	۵۰۰
۲۰	الکونہ لایعنی و لایعنی و لایعنی	۱۰۸۸۹	۱	۱۰۸۸۹	۱۶۰۰
۲۱	دفعہ سبب	۱۰۷۴۴	۱	۱۰۷۴۴	۱۶۵۰
۲۲	دفعہ سبب	۹۱	۱	۹۱	۵۸۰۰
۲۳	دفعہ سبب	۱۰۸۸۹	۱	۱۰۸۸۹	۶۰۰۰
۲۴	المطی سنجارہ قی	۴۸	۱۰۹۰۰	۵۲۳۲	۶۸۰۰
۲۵	انجیل بر لفظہ کتبہ	۱	۱۱۱۴۵	۱۱۱۴۵	۱۶۰۰
۲۶	بروزہ لایعنی کتبہ	۱	۱۱۱۷۰	۱۱۱۷۰	۶۰۰۰
۲۷	بر لفظہ لایعنی	۱	۱۰۹۸۷	۱۰۹۸۷	۹۰۰
۲۸	دفعہ سبب	۱	۸	۸	۴۰۰
۲۹	ما قی لایعنی	۱	۱۱۱۶۶	۱۱۱۶۶	۷۰۰
۳۰	انجیل بر لفظہ لایعنی	۱	۱۱۱۴۶	۱۱۱۴۶	۴۰۰۰
۳۱	بر لفظہ لایعنی	۱	۱۱۴۰۰	۱۱۴۰۰	۴۵۰۰
۳۲	الکونہ لایعنی قی	۴۸	۱۰۸۹۹	۵۲۳۲	۶۰۰۰
۳۳	الکونہ لایعنی	۱	۲۹۶۹	۲۹۶۹	۶۵۰
۳۴			۴۴۶	۴۴۶	۲۴۴۵۶۹۵۱۱۵۴۷

فہم سرگیم کونہ بیلا

ردیف	موضوع	فرانسیز معدی	پاچم معدی	ایسٹ پورڈر	مجموعہ
۱	اوتہ سی روزہ و برلظہ بیلا	۱۴۰۰	۱	۱۱۱۶۴	۱۴۰۱
۲	دفعہ کونہ	۱۶۰۰	۱	۱۱۱۷۸	۱۶۰۱
۳	دفعہ کونہ	۱۰۰۰	۱	۱۱۱۴۹	۱۰۰۱
۴	باقیہ و برلظہ بیلا	۷۰۰	۱	۱۰۰۰۵	۷۰۱
۵	اوتہ سی زمرد و برلظہ بیلا	۱۹۰۰	۱	۸۰	۱۹۰۱
۶	برلظہ و قونہ الی مدیہ	۹۵۰	۱	۱۰۶۴۶	۹۵۱
۷	قونہ الی روزہ و برلظہ و زمرد	۴۵۰۰	۱	۱۰۶۱۶	۴۵۰۱
۸	برلظہ و قونہ الی	۱۰۰۰	۱	۸۵	۱۰۰۱
۹	المسلی اوزم	۴۵۰	۱	۱۰۱۷۴	۴۵۱
۱۰	کونہ سفارہ قونہ	۱۰۰	۱	۱۰۶۱۰	۱۰۰۱
۱۱	دفعہ کونہ	۴۵۰	۱	۱۰۷۴۷	۴۵۱
۱۲	المسلی کونہ سفارہ قونہ	۱۰۰۰	۱	۱۰۶۹۷	۱۰۰۱
۱۳	قونہ کونہ ناسی	۷۵۰	۱	۱۰۹۴۴	۷۵۱
۱۴	دفعہ کونہ سفارہ	۴۰۰	۱	۹۴۴	۴۰۱
۱۵	مجموعہ	۱۸۴۴۶,۹۵,۱۱۵۴۷	۴	۹۷۴	۱۸۴۴۶,۹۵,۱۱۵۴۷
۱۶	قونہ کونہ المسلی دورہ	۷۰۰۰	۱	۱۷۸۵	۷۰۰۱
۱۷	المسلی و ساغلی بیلا	۴۵۰۰	۱	۴۱۸۰	۴۵۰۱
۱۸	المسلی بیلا	۱۰۰۰	۱	۹۴۱	۱۰۰۱
۱۹	قونہ قونہ	۷۵۰	۱	۹۴۵	۷۵۱
۲۰	ایجو و برلظہ بیلا	۶۵۰	۱	۱۱۱۴۶	۶۵۱
۲۱	دفعہ کونہ	۶۰۰	۱	۱۰۹۴۴	۶۰۱
۲۲	بروزہ و برلظہ بیلا	۵۰۰	۱	۱۰۷۴۴	۵۰۱
۲۳	سوم دورہ کونہ	۷۰۰	۱	۱۴۴۴	۷۰۱
۲۴	سوم دورہ قونہ	۴۰۰	۱	۱۴۴۹	۴۰۱
۲۵	قونہ الی ایسٹ	۶۰۰	۱	۱۹۸۴	۶۰۱
۲۶	نویسلاہ مع بیلا دورہ قونہ	۱۴۰	۱		۱۴۰۱
۲۷	سوم دورہ قونہ قونہ	۱۰۰	۱	۱۵۶۶	۱۰۰۱
۲۸	قونہ قونہ قونہ	۴۰۰	۱	۱۰۴۵۰	۴۰۱
۲۹	قونہ قونہ قونہ	۱۵۰	۱	۱۰۹	۱۵۰۱
۳۰	نویسلاہ دورہ قونہ مع بیلا	۴۵۰	۱	۱۵	۴۵۰۱
۳۱	مجموعہ	۴۶۱۴۶,۹۵,۱۱۵۴۷	۴۱	۶۴	۴۶۱۴۶,۹۵,۱۱۵۴۷

فہم سرگیم کونہ بیلا

نمبر	منہ	فرانہ عددی	بام عددی	اینا نوردر	نظرو نوردر	خس ایسا
	..	۴۵۰	۲	۲	..	کونہ بود- قید
	..	۵۰	۱	۵	..	فریبانی بود
	..	۸۰۰	۱	۹۹۹	..	کونہ عوط فوس
	..	۱۶۰	۱	۱۵۶۶	..	مفقا کونہ فید کونہ فیمان
	..	۱۴۰	۲	۱۵۰	..	فیمان کونہ فیمان
	..	۲۶۰	۱۴	۱۵۱	..	
	..	۱۸۰	۲	۱۵۲	..	
	..	۱۸۰	۲	۱۵۳	..	
	..	۱۸۰	۲	۱۵۴	..	
	..	۱۸۰	۲	۱۵۵	..	
	..	۱۸۰	۲	۱۵۶	..	
	..	۱۸۰	۲	۱۵۷	..	
	..	۱۸۰	۲	۱۵۸	..	
	..	۱۸۰	۲	۱۵۹	..	
	..	۱۴۵	۵	۱۶۰	..	
	..	۱۷۵	۵	۱۶۱	..	
	..	۹۰	۴	۱۶۲	..	
	..	۸۶	۴	۱۶۳	..	
	..	۹۶	۴	۱۶۴	..	
	..	۹۰	۴	۱۶۵	..	
	..	۹۰	۴	۱۶۶	..	
	..	۶۹	۴	۱۶۷	..	
	..	۷۵	۴	۱۶۸	..	
	..	۱۰۵	۴	۱۶۹	..	
	..	۹۰	۴	۱۷۰	..	
	..	۲۰	۱	۱۷۱	..	
	..	۲۰	۲	۱۷۲	..	
	..	۶۰	۱	۱۷۳	..	
	..	۴۴	۱	۱۷۴	..	
	..	۴۴	۱	۱۷۵	..	
	..	۶۰	۱	۱۷۶	..	
	..	۶۰	۱	۱۷۷	..	
	..	۶۵	۱	۱۷۸	..	
	..	۲۸۶۹,۹۵,۱۱۵۷	۵۴			

فہرست کتب کوئٹہ بیلوٹ

تعداد	قیمت	فرانچیز عمری	بارچہ دور	ایسا پرورڈر	ظہور نومبر	تفصیلات
..	..	۴۵	۱	۱۷۹	..	شکر ماسٹی
..	..	۴۵	۱	۱۸۰	..	"
..	..	۴۵	۱	۱۸۱	..	"
..	..	۱۲۰	۲	۱۸۲	..	"
..	..	۵۰	۲	۱۶۵	..	کوئٹہ میں باغ و فصل دو کرسی
..	..	۱۶۵	۱۱	۱۸۳	..	قرادادہ ایٹو
..	..	۱۹۵	۱۲	۱۸۴	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۲۶۰	۲	۱۹۵	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۵۰	۲	۱۸۵	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۳۵	۱	۱۸۶	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۱۲۰	۲	۱۸۷	..	"
..	..	۱۰۰	۲	۱۸۸	..	"
..	..	۲۵	۱	۱۸۹	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۹۰	۱	۱۹۰	..	"
..	..	۴۰	۱	۱۹۱	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۲۹۵	۲۹	۱۹۲	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	۴,۰۸۶,۹۵,۱۱,۵۷	۲۰۷	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۱۵۰	۵	۱۶	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۱۲	۱	۲۰	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۲۰	۲	۱	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۲۲۰	۲	۲۹	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۹۰	۲	۱۴	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۱۲۰	۱	۲۱	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۲۰	۱	۱۷	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۲۰۰	۱	۱۹۶	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۱۷۰	۱	۹۶۶	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۹۰	۱	۹۶۰	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۹۰	۱	۹۶۱	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۷۰	۱	۹۶۲	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۷۰	۱	۹۶۳	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۴۲۰	۲	۹۹۹	..	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۸۶	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	..	۵	کوئٹہ میں باغ و فصل
..	۴,۴۴۴,۹۵,۱۱,۵۷	۲۴۸	کوئٹہ میں باغ و فصل